

УДК 342.97

**ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**
**ORGANS OF STATE ADMINISTRATION OF THE SPECIAL JURISDICTION
IN THE PROCESS OF REALIZATION OF CULTURAL POLICY IN UKRAINE**

Ігнатченко І.Г.,
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного права
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Стаття присвячена проблемам реалізації державної культурної політики. Проаналізовані завдання, функції, форми і методи роботи органів державної влади спеціальної компетенції у сфері культури. Вони розглядаються через повноваження, які здійснюються Міністерством культури України та відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій.

Ключові слова: культура, державна культурна політика, органи державної влади спеціальної компетенції у сфері культури, Міністерство культури України.

Статья посвящена проблемам реализации государственной культурной политики. Проанализированы задачи, функции, формы и методы работы органов государственного управления специальной компетенции в сфере культуры. Они рассматриваются через полномочия, осуществляемые Министерством культуры Украины и соответствующими структурными подразделениями местных государственных администраций.

Ключевые слова: культура, государственная культурная политика, органы государственной власти специальной компетенции в сфере культуры, Министерство культуры Украины.

The article is devoted the problems of realization of public cultural policy. The analysed tasks, functions, forms and methods of work of organs of state administration of the special jurisdiction in the field of culture. They are examined through plenary powers which are carried out Ministry of culture of Ukraine and proper structural subdivisions of local state administrations.

Key words: culture, public cultural policy, organs of state administration of the special jurisdiction in the field of culture, Ministry of culture of Ukraine.

Постановка проблеми. Процеси державотворення в Україні, особливо її євроінтеграційний курс, вимагають модернізації механізму державного управління в сфері культури в умовах адміністративної реформи: підвищення якості державного керівництва культурними процесами у державі, формування на основі найсучасніших досліджень стилю цього керівництва, розвитку форм і методів управління. Назрілі зміни, насамперед, потребують зміцнення провідної ролі Міністерства культури як головного суб'єкту вироблення і реалізації державної політики в сфері культури, подальшого розроблення нової нормативно-правової бази, що регламентує управлінську діяльність відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій. У цьому зв'язку особливого значення набувають процеси реалізації державної культурної політики, яка б ґрунтувалася на встановленні конструктивного діалогу та тісній співпраці між органами державної влади і управління й громадськістю, їх взаємодії у вирішенні питань культурного розвитку.

Стан дослідження. Нормативно-правове та організаційне забезпечення реалізації державної політики України в сфері культури стали останніми роками об'єктом дослідження фахівців-правознавців В.В. Зуй [1], О.Р. Копієвської [2], Б.А. Пережняка [3], науковців у сфері державного управління В.Я. Маліновського [4], С.А. Чукут [5], де відображені різні аспекти формування культурного середовища України. Віддаючи належне дослідникам, слід, однак, зауважити, що процеси подальшого проведення адміністративної реформи щодо перебування центральних органів виконавчої влади у сфері культури та забезпечення законодавчого врегулювання питань їх правового статусу

в аспекті модернізаційних змін в системі центральних органів виконавчої влади ще не стали предметом спеціальних досліджень.

Відтак, **метою** даної статті є аналіз сучасного стану системи органів державної влади і управління спеціальної компетенції у сфері культури та перспектив її розвитку в процесі реалізації державної культурної політики в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Із здобуттям Україною державної незалежності головною метою в цій сфері мала стати така культурна політика, яка б цілком відповідала ідеям національно-культурного відродження. Відтоді і й до сьогодні, в умовах широкомасштабних політичних та економічних реформ, що відбуваються у державі, необхідно забезпечити системне реформування сфери культури для збереження духовних здобутків українського народу і його традицій з одночасною модернізацією культурного життя суспільства. Законодавчого визначення культурної політики зараз немає, але у ст. 3 нового Закону України «Про культуру» визначено основні засади державної політики та пріоритети у сфері культури. Серед них: визнання культури одним з основних факторів самобутності українського народу; забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторських та суміжних прав; захист і збереження культурної спадщини як основи культури; гарантування прав громадян у сфері культури; визнання естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури; забезпечення діяльності базової мережі закладів культури; підтримка вітчизняного виробника у сфері культури; забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва [6]. Незважаючи

на певну декларативність формулювання, закріплення пріоритетів державної культурної політики на рівні базового Закону у сфері культури стало вагомим чинником реформування управлінських процесів у напрямку їх модернізації.

Реалізація державної культурної політики покладається на органи державної влади і управління, які наділяються відповідними повноваженнями і компетенцією. Особливо важливо відмітити, що в адміністративно-правовій науці ще не склалося єдиного розуміння культури як об'єкта державного управління. На сьогодні культуру як об'єкт управління треба тлумачити у модернізованому розумінні, що відбиває сучасний європейський аспект/підхід «культура і...» («...охорона культурної спадщини», «...інформація», «...культурні цінності», «...культурні індустрії», «...релігія», «...мовна політика» тощо) і означає визнання й налагодження зв'язків між культурою та різними видами соціально-економічної діяльності у модерному суспільстві.

Діюча система органів управління культурою становить собою складне утворення взаємопов'язаних між собою державних органів, різного роду установ, поєднаних вирішенням перспективних і конкретних завдань у сфері культури. На сьогодні бракує чітких критеріїв, які дозволили б чітко розподілити функції між елементами системи державних органів цього управління. У межах культурно-управлінської діяльності функції тісно чи іншою мірою реалізуються всією цією системою, проте треба мати на увазі, що ступінь і форми їх реалізації залежать від організаційно-правового рівня конкретного органу. У зв'язку із цим важливо розрізняти загальне управління, завданням якого є визначення й упровадження в життя магістральних шляхів культурної політики в державі, і спеціальне управління, діяльність якого пов'язана з вирішенням конкретних завдань з реалізації своєї компетенції на окремих ділянках культурного будівництва.

Для управління культурою традиційним є поєднання державних і громадських засад управління за участю наукових, академічних, творчих організацій і спілок. У цьому зв'язку треба особливо підкреслити доцільність співпраці зазначеного Міністерства з Громадською гуманітарною радою, іншими допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, Національною академією наук України, Академією мистецтв України. Поступове утвердження в Україні громадянського суспільства сприяє становленню дійових механізмів участі в управлінні сферою культури громадських об'єднань, творчих спілок, таких науково-творчих установ, як Академія мистецтв України, шляхом делегування цим органам окремих функцій. Вважаємо, що цим структурам на законодавчому можна надати статусу публічних корпорацій, як це зроблено, приміром, у Франції. На ці корпорації можна покласти обов'язок підтримувати недержавні культурно-мистецькі організації, фінансування культурно-мистецьких проєктів, що вже починає робитися і в Україні. Так, зараз триває робота над створенням Наці-онального інноваційного фонду української культури. Так, у проєкті Закону України «Про національний культурний продукт» передбачено створення цього Фонду для надання фінансової підтримки у формі конкурсних грантів на промоцію сертифікованого національного культурного продукту [7].

Конкретні завдання по управлінню сферою культури мають органи державного управління спеціальної компетенції. Система управління у сфері культури в цілому характеризується певною централізацією керівництва з боку Міністерства культури України, державного агентства України з питань кіно, Міністерства культури АРК, відповідних структурних підрозділів місцевих держадміністрацій областей, міст Києва й Севастополя, районних держадміністрацій.

Міністерство культури України (Мінкультури України)

є провідним центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Згідно із Положенням про Міністерство [8], воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо формування державної політики у сфері кінематографії, формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин України. Вагомим чинником у налагодженні дієвої роботи у сфері державного управління культурою стало завершення складного процесу реорганізації системи центральних органів виконавчої влади у галузях культури і мистецтв, охорони пам'яток, мовної політики, релігії та міжнаціональних відносин, кінематографії в процесі створення у 2011 р. сучасного оновленого Міністерства культури.

На сьогодні сформовано нову структуру центрального апарату Міністерства культури України як організаційно поєднану сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність Міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань.

Ця структура включає: відділи (забезпечення роботи Міністра, контрольно-ревізійний, кадрової роботи та державної служби), сектори (інформаційно-аналітичної роботи та зв'язків з громадськістю, контролю та перевірки виконання актів і доручень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України і доручень керівництва, режимно-секретної роботи, мобілізаційної роботи та цивільного захисту, запобігання та протидії корупції), управління (правового забезпечення, справи, бухгалтерського обліку та фінансової звітності), які в свою чергу складаються з власних відділів та секторів. Названі підрозділи апарату Міністерства здійснюють організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності, практично якісно реалізують нормативно закріплені завдання.

Виконання завдань Мінкультури, закріплених за ним у окремих галузях культурної діяльності, покладається на відповідні Департаменти: формування державної політики у сфері культури, мистецтв та освіти; у справах релігій та національностей; культурної спадщини та культурних цінностей.

Так, Управління мистецтв Департаменту формування державної політики у сфері культури з його відділами музичного, театрального, монументального, образотворчого та народного мистецтва, сектором циркового мистецтва здійснює повноваження Міністерства: щодо створення умов для відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності корінного народу і національних меншин України, всіх видів мистецтв, аматорської творчості, осередків традиційної культури, народних художніх промислів та нематеріальної культурної спадщини; культурних індустрій; щодо координації діяльності театрів; з приводу проведення гастрольної діяльності; здійснення державного замовлення на закупівлю творів образотворчого, народного, музичного та драматичного мистецтва, створення нових вистав, концертних та циркових програм тощо. На Управління стратегічного планування культурного розвитку та регіональної політики у сфері культури і його відділи (аналізу та прогнозування діяльності навчальних закладів, аналізу та прогнозування соціокультурного розвитку регіонів, аналізу та прогнозування діяльності бібліотек) відповідно покладаються такі завдання: щодо навчальних закладів; щодо соціокультурного розвитку регіонів; щодо управління бібліотечною справою.

Оскільки оновлене Міністерство є спеціально уповно-

важеним центральним органом виконавчої влади у сфері міжнародних відносин, релігії та захисту прав національних меншин України у його структурі створено спеціальний Департамент у справах релігій та національностей, що включає ряд відділів: експертно-аналітичної роботи та зв'язків з релігійними організаціями, реєстрації статутів та статистичного обліку релігійних організацій, сприяння міжнародній, соціальній та гуманітарній діяльності релігійних організацій, національних меншин України та української діаспори.

Завдяки реформуванню системи центральних органів виконавчої влади, проведено розмежування повноважень щодо охорони культурної спадщини між Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і Мінкультури України. Відтепер саме Мінкультури визначене головним органом у системі органів влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини. Питання охорони культурної спадщини зосереджено в єдиному структурному підрозділі Міністерства – Департаменті культурної спадщини та культурних цінностей, до складу якого входить ряд важливих Управлінь: охорони нерухомої культурної спадщини і його відділи (збереження та використання пам'яток та територій, пов'язаних з охороною нерухомої культурної спадщини, відділ контролю за дотриманням законодавства в сфері охорони культурної спадщини) і сектора (набуття правового режиму об'єктів та територій, пов'язаних з охороною нерухомої культурної спадщини, сектор об'єктів всевітньої культурної спадщини); музейної справи та нормативно-методичного забезпечення культурних цінностей і його відділи (нормативно-методичного забезпечення реставрації та утримання пам'яток, музейної справи); регіональних представників з питань охорони культурної спадщини та переміщення культурних цінностей.

До структури Міністерства культури входить також самостійне Управління міжнародного співробітництва. До нього входять відділи взаємодії з міжнародними організаціями, міжнародного співробітництва та протоколу та сектор міжнародних двосторонніх комісій та виїздів за кордон. Управління бухгалтерського обліку та фінансової звітності та Департамент фінансово-ресурсного забезпечення і його управління (економіки та фінансування, матеріально-ресурсного забезпечення) здійснюють відповідне забезпечення діяльності самого Мінкультури та підприємств, організацій, установ, закладів, що знаходяться у його віданні, включаючи виконання бюджетних програм та фінансових планів, регулювання оплати праці та соціального забезпечення.

Підвищенню оперативності, злагодженості та дієвості реалізації державної культурної політики сприяють ряд організаційних повноважень, завдяки яким Міністерство і його Департаменти та Управління можуть успішно виконувати свої функції. Мінкультури України для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку: залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, вчених, представників громадськості для розгляду питань, що належать до компетенції Мінкультури України. До речі, нещодавно при Міністерстві створено Громадську раду, до якої увійшли представники 83-х інститутів громадянського суспільства. На нашу думку, пріоритетом роботи Міністра має стати налагодження подальшої дієвої співпраці з цією радою. У сфері управління культурою вона набуває значення додаткового експертного ресурсу та «рупору» громадськості, адже врахування думки і порад суспільства – це надійний зворотній зв'язок, який суттєво підвищує ефективність влади та зміцнює довіру до неї. Серед нормативно закріплених організаційних форм роботи Міністерства також слід виділити: одержання від міністерств, інших центральних та місцевих органів ви-

конавчої влади, органів місцевого самоврядування інформації, статистичних даних, необхідних для виконання покладених завдань; скликання нарад, створення комісій та робочих груп тощо. Міністерство культури в межах своїх повноважень на виконання актів законодавства видає накази, організовує й контролює їх виконання, у разі потреби видає разом з іншими органами виконавчої влади спільні акти.

Оскільки Міністерство діє за принципом єдиноначальності, накази підписує Міністр культури України, який очолює Міністерство. Він призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Президентом України. Міністр здійснює загальне керівництво Міністерством культури, несе персональну відповідальність за виконання покладених на Міністерство завдань, визначає політичні пріоритети і стратегічні напрями роботи Мінкультури України та шляхи виконання покладених на нього завдань. Міністр культури спрямовує та координує діяльність Державного агентства України з питань кіно, формує державну політику у відповідній сфері та контролює її реалізацію Агентством.

Міністр має першого заступника та заступника Міністра – керівника апарату, які призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України, відповідно до пропозиції Міністра культури, і звільняються з посади Президентом України. Для забезпечення здійснення Мінкультури України окремих завдань за рішенням Президента України у Міністерстві вводиться посада заступника Міністра. Посади першого заступника міністра та заступника міністра належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу. У разі звільнення Міністра його перший заступник та заступник звільняються з посад. Натомість заступник міністра – керівник апарату є державним службовцем. Його основними завданнями є забезпечення діяльності апарату міністерства, стабільності і наступності у його роботі.

Принцип єдиноначальності, характерний для роботи Міністерства, як і для всіх центральних органів виконавчої влади, ефективно доповнюється застосуванням елементів колегіальності. Так для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Мінкультури України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у Мінкультури України утворюється консультативно-дорадчий орган – колегія. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Мінкультури України утворюються інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та допоміжні органи (музейна рада, науково-методична рада з питань охорони культурної спадщини, консультативні ради для погодженого вирішення питань щодо охорони культурної спадщини).

Не останньою ланкою в системі державного управління культурою в Україні є місцеві органи державної виконавчої влади. Тут відповідні функції здійснюють Міністерство культури АРК, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районної у м. Києві та Севастополі державних адміністрацій, на які покладається забезпечення на відповідній території реалізації державної політики у сфері культури і мистецтв, з питань охорони культурної спадщини, а також національної музейної політики.

У зв'язку зі змінами до деяких законодавчих актів, насамперед до Закону України «Про місцеві державні адміністрації», виключені згадки про управління і відділи як їх обов'язкові структурні підрозділи. Це означає, що віднині при формуванні структури відповідних держадміністрацій їх голови віднині можуть обирати різні варіанти форм їх організації, орієнтуючись на Рекомендаційний перелік структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, затверджений Кабі-

нетом Міністрів України [9]. У цьому документі зокрема рекомендовано створювати окремі структурні підрозділи: а) інфраструктури і туризму; б) культури національностей та релігій, що відповідає логіці розподілу управлінських функцій на центральному рівні виконавчої влади. Водночас щодо управління культурою на місцевому рівні чинним є відповідне Типове положення [10].

Таким чином, створюється ситуація, коли, незважаючи на виключення туристичної справи зі сфери відання Міністерства культури і включення її до компетенції Міністерства інфраструктури, на обласному і районному рівні відповідні функції фактично не виключаються із сфери управління культурою, у той час, як функції управління у сфері національностей і релігій взагалі найчастіше «випадають» із царини управління культурою і покладаються на різні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій. Це призводить до формування доволі розмитої концепції державного управління культурою на місцевому рівні виконавчої влади в Україні з точки зору реалізації державної політики у різних сферах і галузях управління (власне культури, туризму, національностей та релігій). Щодо реалізації державної політики у сфері охорони культурної спадщини на місцях, теж немає єдності у регулюванні, адже ці нові функції, що на центральному рівні виконавчої влади закріплені за сферою культури, не завжди передбачаються за відповідними структурними підрозділами держадміністрацій, що опікуються сферою культури.

Щодо форми організації управління у сфері культури в різних адміністративно-територіальних одиницях України, то слід зазначити, що зараз фактично діють Міністерство культури АРК, Головне управління культури, головне управління охорони культурної спадщини Київської міської державної адміністрації, управління культури і туризму Севастопольської міської державної адміністрації. В областях України діють різні за назвою і «набору» функцій структурні підрозділи держадміністрацій. Це: а) управління культури (Волинська, Закарпатська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька, Черкаська облдержадміністрації), культури і туризму (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Миколаївська облдержадміністрації), культури, національностей та релігій (Івано-Франківська, Луганська, Хмельницька облдержадміністрації), культури і туризму, національностей та релігій (Одеська облдержадміністрація), Головне управління культури, туризму і охорони культурної спадщини (Чернігівська облдержадміністрація); б) департаменти культури та туризму (Харківська облдержадміністрація), культури, туризму, національностей та релігій (Запорізька облдержадміністрація), культури, туризму та культурної спадщини (Кіровоградська облдержадміністрація), з питань культури, охорони культурної спадщини та культурних цінностей (Львівська облдержадміністрація).

Правовий статус цих органів управління культурою характеризується їх «подвійним підпорядкуванням», оскільки, з одного боку, вони є структурними підрозділами відповідних державних адміністрацій, підзвітні та підконтрольні голові обласної державної адміністрації, а з іншого – Міністерству культури України. Вони працюють згідно із Положеннями, які затверджуються розпорядженням голови відповідної держадміністрації. Незважаючи на таке розма-

їття організаційних форм структурних підрозділів облдержадміністрацій, всі вони виконують певні типові завдання у сфері культури. Вони стосуються реалізації державної політики у сфері культури, охорони культурної спадщини, а також державної мовної політики; забезпечення вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, доступності всіх видів культурних послуг і культурної діяльності для кожного громадянина; сприяння відродженню та розвитку традицій і культури української нації, етнічної, культурної і мовної самобутності корінних народів і національних меншин, захисту прав професійних творчих працівників та їх спілок, соціальному захисту працівників підприємств, установ та організацій у сфері культури; участь у розробленні та виконанні державних і регіональних програм розвитку культури, охорони культурної спадщини, а також державної мовної політики. Ці завдання, передбачені у чинному Типовому положенні є актуальними, але цей нормативний акт потребує безумовного оновлення і приведення у відповідність з діючою концепцією державного управління культурою в Україні, яка не передбачає управління туристичною справою, розширює повноваження з охорони культурної спадщини з боку органів виконавчої влади у сфері культури, а також зорієнтована на активізацію самостійності і ініціативності кожного з цих органів у реалізації державної культурної політики на місцях. Безумовно, при розробці відповідних положень мають враховуватися місцеві особливості інфраструктури культури, національні і групові інтереси громадян, що проживають на відповідній території, можливості і шляхи взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Серед структурних підрозділів районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації з боку Кабінету Міністрів рекомендовано створювати структурні підрозділи культури [9]. Однак на практиці у більшості випадків тут діють відділи культури і туризму, як це передбачено у Типовому положенні [10]. В цілому структурні підрозділи культури районних держадміністрацій виконують завдання, аналогічні обласним, однак мають більше можливостей впливати на заклади культури базової мережі місцевого рівня і забезпечення населення закладами культури і культурними послугами на рівні державних соціальних нормативів, що можливо звичайно за умови співпраці з органами місцевого самоврядування.

Висновки. Проблемами, які потребують негайного вирішення в процесі функціонування органів державного управління спеціальної компетенції є: насамперед, суперечності між нормативно визначеними пріоритетами розвитку сфери культури та її практичною реалізацією; відсутність стратегічно вивірених і науково обґрунтованих напрямків єдиної і несуперечливої політики у сфері культури на всіх рівнях влади. Серед напрямів реформування органів державного управління спеціальної компетенції у сфері культури в умовах реалізації адміністративної реформи в Україні слід назвати, передусім, децентралізацію управління, що передбачає надання суб'єктам організації культурної діяльності максимальної юридичної, організаційної та економічної самостійності. Оновлені завдання, які покладені на органи управління культурою спеціальної компетенції потребують удосконалення правового, фінансового, науково-методичного забезпечення задля успішної реалізації культурної політики як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зуй В.В. Забезпечення прав громадян у галузі культури / В.В. Зуй // матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав та основних свобод.»]: У 2-х ч. – Ч. 1–Х. : Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 232-235.
2. Копієвська О.Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення : монографія / Ольга Копієвська. – К. : [Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв], 2010. – 272 с.
3. Пережнюк Б.А. Організаційно-правове забезпечення реформаційних процесів в соціально-культурній (духовній) сфері сучасної України / Б.А. Пережнюк // Актуальні проблеми політики : Збірник наукових праць / Керівник авт. кол. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 41. – 360 с.

4. Малиновський В. Формування концептуальних засад культурної політики України на сучасному етапі державного будівництва / Валентин Малиновський // Зб. наук. пр. Укр. Акад. держ. управління при Президентові України. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Вип. 1. – С. 156-164.

5. Чукот, С.А. Генеза духовної культури (управлінський вимір) : монографія / С.А. Чукот. – К. : Вид-во УАДУ, 1999. – 256 с.

6. Про культуру : Закон України від 14. 12. 2010 р. № 2778-VI // Відом. Верхов. України. – 2011. – № 24. – Ст. 168.

7. Про національний культурний продукт [Електронний ресурс] : проект Закону України 5199-VI від 06.09.2012 – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=34894.

8. Про Положення про Міністерство культури України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 388/2011 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1226.

9. Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністраів України від 18 квітня 2012 р. № 606 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 50. – Ст. 1984.

10. Про затвердження типових положень про управління культури і туризму обласної, Севастопольської міської, Головне управління культури, Головне управління охорони культурної спадщини, управління туризму і курортів Київської міської, відділ культури і туризму районної, районної у м. Севастополі, відділ культури, туризму та охорони культурної спадщини районної у м. Києві державної адміністрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2009 №1415 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 1. – Ст. 8.